

ZİYA GÖKALP VE YAHYA KEMAL'E GÖRE MALAZGİRT SAVAŞININ MANA VE EHEMMİYETİ

MEHMET KAPLAN

Türk yazarlarının tarihe bakış tarzları, yaşadıkları devir ve benimsedikleri hayât görüşüne göre değişmiştir. Bir makalesinde bu konuyu ele alan Prof. Dr. Bernard Lewis, Türk tarihçiliğinin başlıca üç merhaleden geçtiğini söyler. Bunlardan birincisi Osmanlı-İslâm devridir.

Osmanlı hânedanının hâkim olduğu uzun asırlar boyunca, Türk tarihçileri hâdiseleri Osmanlı-İslâm zâviyesinden görmüşlerdir. Onlara göre Osmanlı Devleti, daha önceki İslâm devletlerinin bir devamıdır. Bu devirde yazılmış tarih kitaplarında, Türklerin Orta Asya'da İslâmiyyetten önce yaşadıkları devre ve Osmanlı Devleti'nin dışındaki Türklere yer verilmez.

Bu görüş tarzı, Tanzimat'tan sonra da devam etmiş ve politik sahada Osmanlıcılık ve İslâm İttihadı ideolojilerinin temeli olmuştur.

Avrupa'da yapılan Türkoloji araştırmaları, bütün Türk kavimlerinin dil ve gelenek bakımından bir bütün olarak görülmelerini mümkün kılmış ve Türkiye Türklerini de içine alan geniş bir tarih görüşünün doğmasına sebep olmuştur. Ahmed Vefik Paşa ile Süleyman Paşa, Batı'da hazırlanan bu tarih görüşünün öncüleri olmuşlardır. Bu tarih görüşü, daha sonra Türkçülük ve Turancılık ideolojisinin temellerini teşkil etmiştir.

Bernard Lewis, Cumhuriyet devrinde, Turancılığa bir reaksiyon olarak Anadolu'yu ve Anadolu'da teşekkül eden eski medeniyetleri kaynak olarak kabul eden yeni bir tarih görüşünün doğduğunu ileri sürer¹.

Bernard Lewis'in ortaya koymuş olduğu bu şema esas itibarıyla

¹ Bernard Lewis, *Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış*, (tercüme eden: Şinasi Siber) *Türk Yurda*, nr. 285, 1960, s. 9-12.

doğrudur. Yalnız Cumhuriyet'ten sonrası hakkında söyledikleri biraz fazla basitleştirilmiştir.

Bu devirde Türkleri bir bütün olarak gören tarih görüşü sona ermez, bilâkis daha ilmî bir şekilde devam eder. Atatürk, Türklerin dünya medeniyeti üzerinde oynadıkları rolü ilmî olarak aydınlatmak maksadı ile Türk Tarih Kurumu'nu tesis etmiştir. Bu devrede Selçuklu ve Osmanlı devirlerine geniş yer verilmekle beraber, İslâmlıktan önce ve sonra Asya'da geçen tarih safhaları da ihmal edilmiş değildir.

Anadolu tarihinin Türklerden önceki devirlerini millî tarih içine katmak teşebbüsü ilmî bakımdan henüz iyice temellendirilemediği için ikna edici olmamıştır. Bununla beraber, Anadolu'ya çok eski devirlerde Türklerin veya Turanî sayılabilecek kavimlerin gelmiş olması fikrini kabul edecek psikolojik bir zemin mevcuttur.

Bernard Lewis, yazısında Türklerden öncesine gitmeyen, fakat yine de Anadolu'yu esas alan tarih ve medeniyet görüşüne yer vermemektedir. Halbuki Cumhuriyet'in ilk yıllarında, hattâ Mütareke devrinde bu görüş, tarih ile beraber edebiyat üzerinde de mühim bir rol oynamıştır.

Bu görüşün ilk defa Yahya Kemal tarafından ileri sürüldüğüne dair kuvvetli bir rivayet ve gelenek vardır. Mütakere devrinde İstanbul Darülfünûnu'nda Yahya Kemal'in talebesi olan Ahmed Hamdi Tanpınar, onun öğrencilerine coğrafya ile tarihi birleştiren bir milliyet anlayışı telkin ettiğini ileri sürer. Tanpınar'a göre, Yahya Kemal'in bu milliyetçilik anlayışında Fransız fikir adamlarının büyük rolü olmuştur. Bunlardan biri Yahya Kemal'in gençlik yıllarında hayran olduğu Barrès'dir. "Barrès'in ölümlerini yattığı toprak fikri onun için bir hareket noktası gibidir"². Barrès'in yanısıra tarihçi Michelet de Yahya Kemal'in milliyetçilik anlayışına tesir etmiştir. Bu fikirlerin doğuşunda büyük müverrihin "Fransız toprağı bin senede Fransız milletini yaptı" cümlesinin tesiri âşikârdır³.

Yahya Kemal bu fikirlerden hareket ederek Malazgirt Savaşı'nın Türk tarihinde yeni bir başlangıç olduğu tezini ileri sürer :

"Malazgirt muharebesinin açtığı bu vatanı, yeni bir millet, üst-üste kan çatışmalarıyla yeni bir ırk, teşekkül etmiştir. Ona göre dilimiz de böyleydi. İmparatorluğun terkiğine giren, müslüman olarak ve her biri ana dillerinin şivesiyle türkçeyi konuşan ve birbirinin çocuklarıyla evlenen o kadar kavmin müşterek hayatının neticesi olarak ge-

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, İstanbul 1963, s. 37.

³ Aynı eser, s. 38.

rek fonetik, gerek lügat ve ifade bakımından öbür Türk lehçe ve şivelerinden ayrı bir türkçe doğmuştur. Böylece, toprağa, tarihe bağlanan bir millet telâkkisi meydana geliyordu. Barrès'in, ölülerin yattığı toprak fikri 1870-71 Muharebesinin tepkisi olan, hakikatte rejyonalist bir fikirdi. Yahya Kemal, bunu vatana ve tarihe teşmil ediyordu. Açılmış bir toprak, ancak ilk gömülen insan ve ilk doğan çocukla vatan olabilirdi. Kendisinin bir sosyalist devir geçirdikten sonra, evvelâ aşırı Turancı olduğunu ve nihayet Fransız milliyetçilerin fikirleriyle milletimizin hakikî çerçevesini bulduğunu sık sık tekrarladığını bilmeseydik, bittabi bu benzerliklerden hiç bahsetmezdik" ⁴.

Malazgirt Savaşını yeni bir tarih, millet ve medeniyetin başlangıcı sayan bu görüş, Balkan Savaşından sonra, Ziya Gökalp'ın temsilciliğini yaptığı Türkçü-Turancı tarih ve millet anlayışına zıttır. Yahya Kemal, Nihad Sâmî Banarlı'ya dikte ettirdiği ve bazı kısımlarını bizzat kaleme aldığı hâtıralarında, kendisinde bu görüşün Paris'te, gençlik yıllarında teşekkül ettiğini söyler:

"Bana, bütün Asya'daki Türklüğü aramak ve bulmak hayli müphem bir çalışma gibi görünüyordu. Lâkin Türkiye'deki Türklüğün yeni vatana ne zaman, nerelerden geldiğini; Anadolu'ya geldikten sonra da nasıl tekevün ettiğini şedid bir arzu ile öğrenmek ve bilmek istiyordum.

Elimdeki firenk kitapları bu hususları ya müphem bırakıyor yahut bizi Acemlerle karıştırarak hattâ Acem zannederek işi büsbütün karıştırıyordu. Bizim yeni vatandaki tekevünümüzü bize yeni Türkçe eserler sezdirecekti.

İşte bu sırada Fustel de Coulange'ın Fransa'nın menşe'lerini aramak için bulduğu usûl dikkatimi çekmişti. Bu usulle anavatanda Türklüğün asırlarını aramak ve taramak ve eserlerini tesbit etmek ihtiyacını duyuyordum.

Bu gayeye yarmak için Selçuk ve Osmanlı asırlarını, nazariyelerden sarf-ı nazar ederek, evvelâ yıl sırasıyla, bu mümkün olmazsa, devir sırasıyla, vak'alar sırasıyla iyi öğrenmem lâzımdı. Evvelce yazılıp okunmamış firenk ve Türk eserlerini okumak ve yeni araştırmaları gözden kaçırmamak sûretiyle hayâlime az-çok varacağımı idrâk ediyordum.

İşte o zaman, kafamın içinde Malazgirt bir başlangıç gibi tecelli etti. 1071 den sonra Anadolu'ya, sonra Rumeli'ye daha sonra İstanbul'a

⁴ Aynı eser, s. 38-39.

yerleşerek yepyeni ve yaratıcı bir millet oluşumuzu hayâl-meyâl görmeğe başlamıştım.

Bir gün, bir mecmuada, Fustel de Coulange'ın esaslı tilmizi olan Profesör ve müverrih Camille Julian'ın bir cümlesini okudum. Bu cümle, benim, milliyetimizin ve vatanımızın teşekkülüne dâir dağınık düşüncelerimi birdenbire, yeni bir istikamete sevketti. Camille Julian'ın cümlesi şuydu: "Fransız milletini, bin yılda Fransa'nın toprağı yarattı".

Düşünmeğe başladım: Acabâ bizi de Malazgirt'ten, 1071 den sonraki sekiz yüz senede Türkiye'nin toprağı yaratmamış mıydı?

Bu cümleyi, Saint Paul'ün (Saint Petrus), Şam yolunda Hz. İsa'yı görerek "Quo vadis, domine?" sesini duymasına benzetirim. Çünkü bu cümle, kafama birdenbire yepyeni bir ufuk açmıştı. Artık milliyetimize dâir fikirlerim bu cümlenin ilham ettiği noktada birleşiyordu.

Bu noktadan hareket ettim.

Artık benim için 1071 den evvelki devirlerimiz kablettârih, fakat 1071 den sonraki devirlerimiz tarihtiler"⁵.

Nihad Sâmî Banarlı'ya anlattığına göre, Yahya Kemal, 1912 yılında İstanbul'a döndükten sonra, bu görüşü müdafaa etmiş ve Ziya Gökalp ile de münakaşasını yapmıştır⁶.

Yahya Kemal, Ziya Gökalp'tan bahseden bir yazısında, daha ilk karşılaşmalarında bu görüş farkı yüzünden, büyük Türkçü ile anlaşamadıklarını söyler:

"Paris'te uzun süren gençlik hayatımı kapayıp İstanbul'a döndüğüm zaman, garip bir tesadüf olmak üzere, daha dostlarımı görmeden evvel, Bâbiâli Caddesi'nin kaldırımı üstünde Paris arkadaşım doktor Nâzım Bey'e tesadüf ettim; yanında şişman, değirmi yüzlü, hâl ve şânı taşralı ve çocuk gibi mahcûp biri vardı. Saint-Simon, en öz ve en hassas bir şâir olan Racine'i tarif ederken söylüyor ki Racine'in şâir olduğunu belli eden hiç bir hâli yokmuş; Ziya Bey de tıpkı böyleydi. Doktor Nâzım Bey beni ona tanıttı: Sana Paris'den gelmiş eski bir Türkçü takdim edeyim, konuşunuz ve anlaşınız! dedi. Ziya Bey pek ziyâde sevindi, Cağaloğlu'na doğru hem yürüyor, hem konuşuyorduk.

⁵ Nihad-Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960, s.45-47.

⁶ Aynı eser, s. 49, 55. Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in bana söylediğine göre, Anadolu Türk tarihinin Malazgirt zaferi ile başlaması tezini ilk defa *Anadolu Mecmuasını* çıkaran grup öne sürmüştü, daha sonra Yahya Kemal bu fikri benimsemiştir. Gerçekten de Yahya Kemal'in yazılarında Cumhuriyet devrine kadar bu fikre rastlanılmaz, *Kendi Gök Kubbe* şâiri Avrupa'dan döndüğü yıllarda, kendisinin de söylediği gibi, Yakup Kadri ile beraber, Nev-Yunanilik ve Akdeniz medeniyeti tezini müdafaa eder. Hilmi Ziya, 1919 yılında taşbasması ile neşrettikleri *Anadolu Mecmuasının* ilk sayısında bu fikri ortaya attıklarını söyledi. Bu sayıyı maalesef göremedim.

Lâkin ben artık doktor Nâzım Bey'in Abdülhamid devrinde, Paris'deki muhitimizde tanıdığı müfrit türkçü değildim, hayâlini türkçülüğe ilk kaptıran her Türk'ün gördüğü Tûran rüyâsmdan uyanmışım, ırk birliği gibi ve saf menşe'lerimize rücû gibi ilk şedid arzularımız bahsinde uslanmışım, kendi vatanımızın o zamanki siyâsî hudutları içinde bir türklüğe râzı olmuşum, bin yıl evvelini kablettarih sayarak, bin yıldan beri kökleştığımız Anadolu ve Rumeli topraklarında, daha küçük mikyasta bir türkçülüğe meyi etmişim, o vakitki tâbiri ile, bir Osmanlı Türklüğü arzu ediyordum. Ziya Bey'e benim uslanmış düşüncelerim dar ve tatsız göründü. Maamafih çok samimî bir lisanla sık sık görüşmemizi istedi. Gerek siyaset ve gerek san'at telâkkilerinden başka muhitlerimizin de farkı yüzünden bu ilk mülâkattan sonra senelerce görüşemedik" ⁷.

Yahya Kemal, belki devre hâkim olan Türkçülerle çatışmamak için, İstanbul'a döndükten sonra yazmış olduğu makalelerde bu tarih ve millet görüşünü açık bir şekilde ortaya koyamamıştır. *Peyam-ı Edebî*'ye Süleyman Sadi takma adıyla yazdığı makalelerde, Türkçülüğe karşı aldığı tavır soğuk hattâ alaycıdır. Bir yazısında onların görüşünü "barbar" kelimesi ile tavsif eder:

"Türk Yurdu o çetrefil lisanına rağmen Osmanlı âleminde lezzetle okunuyor. Gökalp'in barbar destanları, Akagündüz'ün kabadayı kafiye-leri, Kâzım Nâmi Bey'in seyahat müşahedeleri, Hamdullah Subhi Bey'in bin bir mevizesi, hâsılı türkçenin arada sırada güzel üslûbunu belirten Hâlîde Hanım'la, dâima en müz'ic bir üslûba sahip Halid Ziya Bey'in eserleri hep orada. Bu mecmua biz mütemeddin Türklere bir parça barbar görünüyorsa da ruhen tamamiyle inkılâpkârdır" ⁸.

Yahya Kemal, bu yıllarda "barbar" saydığı Türkçü ve Turancı dil, tarih ve millet anlayışına karşı Osmanlı Türklerini Akdeniz medeniyeti içine yerleştiren ideolojik olmaktan ziyade, estetik mahiyeti haiz bir görüş ileri sürer: Nev-Yunanîlik.

Bir yazısında bu devre ait fikirlerinden bahsederken, şöyle diyor:

"Yirmi üç sene evvel gerek şiiri ve gerek nesri bir türlü anlamakta Yakup Kadri ile anlaşmış, yaşlı ve genç bazı arkadaşlara görüşlerimizi anlatmaya koyulmuş ve kendimize göre yeni bir çığır açmağa heveslenmiştik. O vakit nev-Yunanîler ve nev-Yunanîlik tavsifleri ortada bir müddet dolaşmış, bazen iyi ve bazen kötü telâkkilere sebep olmuştu. En iyi telâkkilerden tâ Lâtinler'e ve Yunanîler'e kadar Avrupa zevklerine nüfuz etmekte nâdir görülen bir kudreti olan Yakup Kadri,

⁷ Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebî Potreler*, İstanbul 1968, s. 11-12.

⁸ Süleyman Sâdi (Yahya Kemal) *Peyam-ı Edebî*, nr. 28, 27 Mart 1930.

bu anlaşmamızın, daha ziyade nesir tarafını kolluyordu ve aynı zamanda Yunan ve Lâtin çeşnisinde belirmiş Türkçe satırların nümünelerini ortaya koyuyordu.

Zannederim ki yenilemiş edebiyatımızın, nümüne olarak gördüğü en yakın Fransız eserlerinden kurtularak, Avrupa'nın tâ menbalarına, yani eski Roma'ya ve eski Atina'ya kadar uzandığı ilk tecrübe bu devrededir"⁹.

Yahya Kemal, bu yıllarda nev-Yunanî ilhamiyle birçok şiir ve makale yazmıştır. Yakup Kadri ile Yahya Kemal'in bu görüşleri, yukarıda bahsedilen Fransız yazarlarının geliştirdikleri "Akdeniz medeniyeti" fikrine ve Toprak ile Milleti birleştiren milliyet nazariyelerine bağlanabilir.

Yahya Kemal daha sonra nev-Yunanîlikten Malazgirt'i hareket noktası alan tarih, dil ve milliyetçilik anlayışına kayar. Aslında her iki görüş de Toprak ve Millet arasındaki münasebet fikrine dayanmakla beraber, ikinci görüşte Yunan kültürünün yerini Osmanlı-İslâm kültürü alır.

Bu değişimde Mütakere yıllarının tesiri olsa gerektir. Yahya Kemal, bu sıralarda yazdığı makalelerde Anadolu'da cereyan eden savaşlara büyük yer verir. *Eğil Dağlar* başlığı altında toplanan İstiklâl Savaşı ile ilgili yazılarında Anadolu ve Ankara kelimeleri sık sık tekrarlanır. İçinde yaşanan acı gerçekler karşısında şâir, İmparatorluk fikrinin iflâs ederek, Anadolu'da yeni bir milletin doğduğunu söyler¹⁰.

Dikkate şâyândır ki, Yahya Kemal'in bu yazılarında Malazgirt Savaşı ile Alparslan adına hiç rastlanılmaz.

Yahya Kemal'in tesiri altında kalması muhtemel olan yeni bir gençlik grubu¹¹, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkan Anadolu mecmuasında, daha sonra Yahya Kemal'in de sık sık bahsedeceği yeni bir milliyetçilik fikrini ortaya atarlar. Bunların başında tarihçi Mükrimin Halil (Yınanç) vardır.

⁹ Yahya Kemal, *Derûnî Ahenk ve Öz Şiir, Edebiyata Dâir*, İstanbul 1971, s. 20.

¹⁰ Yahya Kemal, *Eski Saltanat ve Yeni Millet, Eğil Dağlar*, İstanbul s. 15-19. Aynı kitapta *Yuvaya Dönüş* başlıklı yazıda da aynı görüş vardır (s. 49-51).

¹¹ Anadolu Mecmuası yazarlarından Mehmed Hâlid, dergiyi çıkartırlarken, "başta Darülfünûn müderrislerinden Neeib Asım, Mehmed Emin, Yahya Kemal, Ahmed Refik, İbrahim Hakki ve Hâmid Sadi... beylerin kendilerini teşvik ettiklerini" söyler (*Anadolu Mecmuası*, nr. 12, 1341, s. 394). Bu şahıslardan Mehmed Emin (Erişirgil) *Der gâh* Mecmuasında Ziya Gökalp'ı tenkit eden yazılar yazmıştır. Anlaşıldığına göre, Darülfünûn'da Ziya Gökalp'a ve onun tarih, sosyoloji ve milliyet anlayışına muhalif bir zümre vardı. Bunlar ilkin *Der gâh*'da, daha sonra *Anadolu Mecmuası*nda ona karşı tenkitçi bir tavır almışlardır.

Mükrimin Halil, Anadolu mecmuasının ilk sayısında *Millî Tarihimizin İsmi* başlıklı makalesinde, çok açık bir şekilde Malazgirt Savaşıyla Anadolu'da teşekkül eden Türkiye tarihini, umumî Türk tarihinden ayırır. Bahis konusu yazıda Mükrimin Halil aynen şöyle der:

“Türk tarihi diyince bizim tarihimize beraber Azerbeycan'da, Irak'da, Suriye'de, İran'da, Rusya'da, Horasan'da, Hind'de, Mâverâünnehir'de, Türkistan'da, Moğolistan'da, Çin'de devlet kuran, hükümet tesis eden bütün Türk kavmine mensup illerin ve ulusların tarihi hatıra gelir. Binaenaleyh (Türk Tarihi) ismi bütün dünyanın kıtaat-ı muhtelifesinde yaşayan ve gelip geçen Türk şubelerine ait vekayiden bahis ve büyük ve âlemsümül bir mevzuu ihtiva edemez. Bundan dolayı bu isim tahsisen bizim millî tarihimizin ismi olamaz.

Anadolu'ya muhaceret ve tevattun eden Türkler uzun müddet yeni vatanlarında tutunmak için Salıblılarla ve Bizanslılarla uğraşmışlar, nihayet suret-i kat'iyye ve ebediyede kıta-i mezkûra yerleşmişler, ayrı bir devlet ve medeniyet vücuda getirmişlerdir”¹².

Mükrimin Halil'e göre Malazgirt'ten sonra Anadolu'da gelişen Türk tarihinin adı Anadolu Türkleri Tarihi veya sadece Anadolu Târîhi olmalıdır.

Aynı dergide başka yazarlar da bu yeni tarih ve millet anlayışını müdafaa etmişlerdir. Mehmed Halid *Milliyetperverliğin Mânâsı* başlıklı yazısında Turancılığı tenkit ederek ona karşı Anadoluçuluğu müdafaa eder:

“Turancılıktan maksad, Türk ırkından olan, lâkin başka başka vatanlarda, başka başka cemiyetler halinde taazzuv eden bütün milletleri bir merkez etrafında toplamak, bir Türklük câmiası yapmaktır. Bu arzu dün hayâl idi. Bugün de hayâldir. Yarın yine hayâl kalacak ve hiç bir vakit, hiç bir suretle tahakkuk edemeyecektir. Anadolu milleti için Turancılık bir gaye, bir mefkûre olamaz. Bu milletin böyle bir mefkûre için çalışacak ne kuvveti, ne vesaiti vardır. Bunlar olsa bile Anadolu milletinin Turan'a, Turancılığa ihtiyacı yoktur. Onun mefkûresi ancak yurdunda millî bir devlet kurmak, bu devleti kemaline eriş-tirmektedir. Anadolu'da ilk millî devletimiz olan Selçukî müessesesi zamanında burada bir medeniyet doğmuş, inkişaf etmiştir. Anadolu milletinin birinci vazifesi, bu kendisine ait hususî, şahsî medeniyeti yeniden ibda etmektir. Bugün kurulmuş millî Cumhuriyet'den sonra, millî medeniyet yapmak... İşte Anadolu milletinin saha-i mesaisi...”¹³.

¹² Mükrimin Halil, *Millî Tarihimizin İsmi*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 1, 1340, s. 3.

¹³ Mehmed Halid, *Milliyetperverliğin Mânâsı*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 9, 10, 11, 1341.

Necib Âsım, *Millî Bayramlarımız* başlıklı yazısında, Malazgirt zaferinin yıldönümünü (29 Ağustos) her yıl bir millî bayram olarak kutlanılmasını teklif eder. Zira “o günden sonra Türkmenler Anadolu’yu adım adım fethettiler. Bu memlekete yerleştiler, orada devlet kurdular. Şehirler yaptılar ve gayret-engiz bir medeniyet ibdâ ettiler. Bu büyük gün tarihimizin hem mebdei, hem de en kudsî günüdür. Tarihimizde millî bayram günü addedilmeğe lâyık ve bihakkın lâyık olan ancak bugündür. Anadolu Türklerinin millî varlıklarını idrâk ettikleri şu zamanlarda bugünün unutulması, bugünün takdis edilmemesi, bugünün tes’id olunmaması belki en büyük cürümdür”¹⁴.

Hilmi Ziya (Ülken) aynı dergide çıkan *Türkler ve Moğollar* adlı yazısında Turancılığın şu şekilde reddeder:

“Bizde Turan mefküresi ve Kızıl Elma cereyanının tevlid ettiği sakîm kanaatlerden biri de Türk ve Moğol kardeşliği meselesidir, denilebilir. Mefkûreyi kendi içimizde, vicdanımızda arıyacak yerde, mütemadiyen haricî ve âfâkî, hattâ hayâlî bir mebdee irca temayülü sağlam iradeler ve kuvvetli ihtiraslar değil, belki mütereddid, ilcaî ruhlar yetiştirmeye sâik oldu. Tahkik ve icrası kabil yakın hakikatler dururken en uzak ve husulü muhal tasavvurlara doğru gençliği sürükledi”¹⁵.

Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) da aynı görüşü müdafaa eden bir yazısında fikrini şöyle özetler:

“Bizim bugünkü Türklüğümüz büyük ve kavmî Türklükten tamamen ayrılmış, kendi istiklâliyeti içinde, kendine has bir mevcudiyet iktisab etmiştir”¹⁶.

Aynı dergide Haydar Necib adlı bir yazar, *Türk Ocağı* başlıklı yazısında, Turancılığın gençleri boş hayâller ardında koşturduğundan bahsederek, bu hayâlleri yayan Türk Ocağı’nı tenkit ediyor ve Anadolu gerçeğini esas alan bir milliyetçilik fikrine yönelinerek, Türk Ocaklarının Anadolu Ocağı şekline sokulmasını istiyor. Anadolu Mecmuası yazarlarının bu yeni milliyetçilik anlayışında, içinde yaşanan aç gerçeklerin büyük payı vardır. Haydar Necib bu noktayı açıkça belirtiyor:

“İtiraf edelim ki, Türk Ocağının fikri bir zamanlar hepimizi arkasından sürükleyen bir câzibeye mâliktir. Yalnız biz artık bugün bu fikirde bir hayâl çeşnisi, bu fikrin câzibesinde bir hayâlin sihrini buluyoruz. Hayâl insanların muhtaç oldukları bir oyuncak değil midir?”

¹⁴ Necib Âsım, *Millî Bayramlarımız*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 5, 1340, s. 163-164.

¹⁵ Hilmi Ziya, *Türkler ve Moğollar*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 5, 1340, s. 169.

¹⁶ Ziyaeddin Fahri, *Milliyet Mes’alesi*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 5, 1340, s. 181.

Fakat hayâl ne kadar kuvvetli olursa olsun nihayet bir sihirbazın elinden çıkmış bir hud'adır. Bir gün onun da, bunun da nüfuzundan kurtulmamız, gözlerimizi hakikate açmamız muhakkaktı. İşte o gün geldi. Türk gençliği yıllarca evvel câzibesine kapıldığı fikirden silkin-di, daldığı rüyâdan uyandı. Şimdi hakikatle karşı karşıyadır. Şimdi hakikatin sert, yalçın, acı çehresinin önündedir"¹⁷.

Hakikaten İstiklâl Savaşı, Türk aydınlarının memleket gerçeklerine dönmesini zarurî kılan en büyük âmil olmuştur. Bütün milletin ıztırabını tattığı acı hakikatler en hayâlperestleri bile uyandırmıştır.

Bu yıllarda büyük hayâlperest Ziya Gökalp'ın bile düşüncé sisteminde yeni bir ayarlama yaptığı görülür. Malta'dan eşine yazdığı mektuplarda, kendisinin "insanların yalancı hakikatlerinden çok, hakikaten daha doğru hayâller, masallar, rüyalar içinde yaşamaktan"¹⁸ hoşlandığını yazan Kızıl Elma şairi, Malta dönüşü Diyarbakır'da çıkardığı Küçük Mecmua'da *Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?*¹⁹ başlıklı makalesinde şöyle der:

"Türk milleti gayet geniştir. Anadolu Türklerinin tarihini yazarken, bütün Türk tarihini bunun içine sokmak doğru değildir. Meselâ Gök-türklerle Kırgızların ayrı tarihleri vardır. Anadolu Türkleri, ne Gök-türklerdendir, ne Kırgızlardandır", diyerek, Anadolu Türklerinin tarihini diğer Türklerden ayırır, Talaslara bağlar. Gökalp'a göre, Kırgız ve Gök-türklerin dışında Talas adlı bir uruğ vardır: "İşte Anadolu Türklerinin aslı olan Oğuzlar bu uruğdandır".

Gökalp, makalesinde Talas uruğu'nun tarihî macerasını anlatarak sözü Anadolu Türk devletinin ilki olan Selçuk Devletine getirir. Daha önceki yazılarında Anadolu Türklerinin tarihini diğer Türklerden ayırması, dikkate şâyân bir değişiklik olmakla beraber, burada yine de coğrafi bir sınırlama fikri yoktur. Bunun sebebi belki de Gökalp'ın millî varlığın esası olarak "Hars"ı esas almasından ve Hars'ı âdeta Zaman ve Mekân dışı bir varlık telâkki etmesinden ileri gelmektedir. Bu telâkki de kanaatime göre, "içe dönük" bir mizaca sahip olan ve kendi iç dünyasında yaşamaktan hoşlanan Gökalp'ın, değişen dış âleme ehemmiyet vermemesi ile ilgilidir.

Gökalp, 1923 yılında basılan *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında bile Hars fikrine dayanarak "Coğrafi Türkçülüğü" reddeder. Çünkü

¹⁷ Haydar Necib, *Türk Ocağı, Anadolu Mecmuası*, nr. 7, 1340, s. 262.

¹⁸ Mehmet Kaplan, *Ziya Gökalp ve "Yeniden Doğma" Temi; Türkiyat Mecmuası*, c. XVI, 1971, s. 5.

¹⁹ Ziya Gökalp, *Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?, Küçük Mecmua*, nr. 22, 1338, s. 12-15.

ona göre, aynı coğrafyada aynı kültürlere sahip milletler olduğu gibi, aynı kültür birliğine dahil olan bir milletin ayrı topraklarda yaşaması mümkündür: "Meselâ Oğuz Türklerine bugün Türkiye'de, Azerbeycan'da, İran'da, Harzem ülkesinde tesadüf ederiz.

"Bu toplulukların dilleri ve kültürleri ortak olduğu halde, bunları ayrı milletler saymak doğru olabilir mi?"²⁰

Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda, Turancılığı yine de en büyük vecd kaynaklarından biri ve "belki gelecekte gerçekleşmesi mümkün olacak bir mefkûre" sayarak, Türkçülük mefkûresini büyüklük derecesine göre:

1) Türkiyecilik 2) Oğuzculuk yahut Türkmencilik 3) Turancılık, olmak üzere üçe ayırır.

"Bugün, gerçeklik sahasında, yalnız, Türkiyecilik vardır. Fakat, ruhların büyük bir özleyişle aradığı Kızıl Elma, gerçeklik sahasında değil, hayâl sahasındadır"²¹.

Mefkûrelerin yaratıcı gücüne inanan Gökalp, bir gün Oğuzculuk ve Turancılığın da gerçekleşebileceğine inanır. Yukarıki cümlede Gökalp'in mefkûreyi "ruhların büyük özleyişi" olarak görmesi, onun neden coğrafî sınırlara fazla önem vermediğini izah eder.

Mahiyeti icabı maddî olmayan ruh, sınır tanımaz.

Gökalp, 1922 yılında Tarihî Kahramanlıklar serisinden olarak Alparslan-Malazgirt Muharebesi konusunda iki perdelik manzum bir piyes yazmıştır²². Burada Kızıl Elma şâiri, Alparslan'ın kahramanlığı ile üstün ahlâkî vasıflarını belirtir. Onun aksiyonunda Anadoluocular ile Yahya Kemal'in buldukları mânâyı bulmaz.

Alparslan manevî gücün maddî gücü yeneceğine inanır. Düşmanların iki yüz bin, Türklerin ise on beş bin ere sahip olduklarını söyleyerek, durumu çok tehlikeli gösteren Nizam-ül-Mülk'e:

-Türk varken İslâmiyet emindir bu ülkede!

Çabuk kesme vezirim ümidini Tanrı'dan

Biz dînin askeriyiz, odur bizi yaradan.

diye cevap verir.

Alparslan yalnız kaldığı zaman Tanrı'ya yalvarır, düşmanların haksızlığını belirtir ve ondan yardım diler:

²⁰ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 1000 Temel Eser Serisi, 1970, s. 19.

²¹ Aynı eser, s. 28.

²² Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı*, Ankara 1952, s. 248-255.

Bugün biz çok zayıfız, düşman fazla kuvvetli,
 Senden imdad olmazsa düşman alır bu ili,
 Kadın çocuk dinlemez hepsini eder i'dam,
 Maksadı bırakmamak yeryüzünde bir islâm.
 Vicdanlardan çıkarmak için doğru imânı...
 İster yıksın Kâbe'yi, yaksın güzel Kur'an'ı..
 Yoktur İncil'e karşı bizim hiç bir kinimiz,
 Ehl-i Kitab diyoruz İncil'in ashâbına,
 Niçin onlar düşmandır İslam'ın Kitabına ?

Bu mısralar, Gökalp'in piyesini yazarken, o sıralarda cereyan etmekte olan İstiklâl Savaşını düşündüğünü göstermektedir. Türkler, bu savaşta da Malazgirt Savaşında olduğu gibi, maddî bakımdan çok üstün bir düşmanla karşı karşıya bulunuyorlardı; inandıkları ve güvendikleri şey, imanları idi.

Alparslan, Tanrı'ya ve haklı olduğuna inandığı için ölümden korkmaz. Bu inanç ve korkusuzluk onu kahraman yapar. Huzuruna gelen Bizans elçisi kendisini tehdit ettiği zaman :

-Git söyle Kayserine, Hak esirger dinini,

Kolay değil fethetmek arslanların inini,

İslâmiyet bir kızdır, bekçisi Türk bir arslan :

Elinde dal kılıcı bekler onu her zaman.

Git söyle Kayserine, biz sulhü çok severiz,

Lâkin harbe girersek, insan değil ejderiz.

Tarihî gerçeklere uygun olarak Gökalp'in piyesinde de Alparslan, üstündeki kaftanı atar, kefen gibi beyaz bir örtüye bürünür ve şehid olarak ölmek maksadıyla savaşa atılır. Neticede, Türkler düşmanı yenerler. Yine tarihî hakikate uygun olarak, Alparslan, esir düşen Bizans Kayserini büyük bir insanlık duygusu ile bağışlar, ağırlayarak memleketine geri gönderir.

Haksızlık karşısında ejder kesilen Türk, düşmanı yenince onu affeder hattâ onunla dost olur. Kendisine işkence yapılacağına emin olan Kayser'e Alparslan şöyle cevap verir :

-Hiç mağluba işkence yapar mıyım, Türk'üm ben !

....

Düşman geçince ele artık benim dostumdur.

Ziya Gökalp'a göre Alparslan, Türklük ile İslâmiyet ve İnsanlık sevgisini birleştiren ideal bir kahramandır. Piyetin sonunda, İslâmiyet fikriyle İnsaniyet fikri şöyle birleştirilir :

Dinimizin esası muhabbetle, hürriyet,
Müvahhit olanları hep görürüz bir ümmet..

Bu kısa tahlil gösteriyor ki, Ziya Gökalp, Malazgirt savaşını tamamiyle manevî ve ahlâkî değerler zâviyesinden ele almıştır. Onda "yeni bir vatan kurma" fikrini aklına bile getirmemiştir.

Cumhuriyet'ten önceki yazılarında Alparslan ve Malazgirt savaşından bahsetmeyen Yahya Kemal, Cumhuriyet'ten sonraki yazı, şiir ve konuşmalarında, ona Anadolu Mecmuası yazarların verdiği mânâyı verir. Daha önce de belirtildiği gibi, Anadolu mecmuasını çıkaran gençlere belki, bu yeni tarih ve milliyetçilik fikrini aşıl原因an odur. Bu konuda daha sonraki yıllarda kaleme alınmış hâtıraları esas alırsak, Yahya Kemal'in bu fikri Cumhuriyet'ten önce yazılı olarak değil, sözlü olarak müdafaa ettiğine inanmak icap eder. Cumhuriyet'ten önce bir hayli makale yazan Yahya Kemal'in, bu fikri neden kaleme almadığını anlamak, bizim için güçtür. Yahya Kemal'in, bu konuyu, derinliğine işleyen ve ilmî bir temele oturtan tarihçi Mükrimin Halil Yınanç'ın tesiriyle benimsemiş olması da mümkündür.

Benim bildiğime göre, Yahya Kemal'in Cumhuriyet devrinde, Malazgirt Savaşından bahsettiği ilk yazısı, Yapı ve Kredi Bankası'nın 1954 yılında 25. yıldönümü dolayısıyla neşrettiği *İstanbul* adlı albümde çıkan *Türk İstanbul* adlı makalesidir²³.

Yahya Kemal, bu yazısında İstanbul'un Fatih tarafından alınışı ile Malazgirt zaferi arasında bir münasebet kurar. Yahya Kemal'e göre, Türkiye Türkleri, daha 1071 den itibaren İstanbul'u ele geçirmeyi gaye edinmişlerdir :

"Malazgirt muzafferiyetinin neticesi olarak, on sene sonra Anadolu fâtihi Kutülmuşoğlu Süleyman'ın Türk atlılarıyla -şimdi Bağdad caddesi dediğimiz yoldan- 1081 de Üsküdar'a gelişi ne kadar düşündürülen bir vâkiadır. Ayasofya kubbesini, Üsküdar'dan dünya gözüyle gören ilk Türk ordusu budur"²⁴. Yahya Kemal, 12 Mart 1942 tarihinde İstanbul'

²³ Bu yazı daha sonra Yahya Kemal Enstitüsü'nü neşrettiği *Aziz İstanbul* (İstanbul 1964, s. 28-66) adlı kitabına alınmıştır.

²⁴ Aynı eser, s. 35. Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'in hayâl gücünden bahsederken, onun İstanbul fethinden önce Türklerin Üsküdar'dan İstanbul'u seyrettiklerine dikkati çektiğini söyleyerek hayranlığını belirtir (*Yahya Kemal*, s. 20). Daha önce Mükrimin Halil *Anadolu Mecmuasında* çıkan *Anadolu'nun Fethi* yazısında bu hâdiseye şöyle işaret etmiştir :

da Beyoğlu Halkevinde verdiği *Türk İstanbul* başlıklı konferansında, aynı fikir ve görüşü tekrarlar. Bu konferansında Yahya Kemal, Malazgirt zaferinin Türk tarihi bakımından taşıdığı mâna üzerinde daha geniş bir şekilde durarak, şöyle der:

“Malazgirt Meydan Muharebesi, Rum Selçuklu Devletinin kurulmasına sebep olan vak’a olmadan ibaret değildir, tesiri itibariyle vatanın temeli o muzafferiyettir. Bu itibarla bizce kudsiyetinin hududu olmayan bir hadisedir.

Bu Türk muzafferiyetini Avrupa müverrihleri da ayrıca cihan tarihinin bir dönüm noktası sayarlar. Çünkü Türklerin Avrupa ile göğüs göğüse asırlarca sürmüş olan mücadelesi oradan başladı. Haçlı Seferleri tarihini en yeni usulde yazan müverrih Grousset, Haçlı Seferlerini kımlıdanan sebebin 1071 de Malazgirt’te Türk Hakanı Alparslan’ın Bizans İmparatoru’nu orada mağlup edip esir etmesi olarak gösteriyor. Bu muharebenin cihan tarihini sarsan böyle derin bir tesiri olmuştur...”²⁵

Aynı konferansta Yahya Kemal, Rumeli’den gelmiş olan Peçenek ve Oğuz Türklerinin, Malazgirt savaşının kazanılmasında oynadıkları role de işaret etmiştir. *Alparslan’ın Ruhuna Gazel*’de Malazgirt zaferinin ihtişamının yanısıra, “tesir”i de ehemmiyetle belirtilmiştir:

On yılda vardı sâhil-i Kostantaniyye’ye
Yer yer vatan diyârını teshir savleti
Ey şanlı cedd-i ekberimiz âb-ı tiginin
Bî-hadd inmiş güneş gibi tenvir savleti²⁶

Tarih, millet ve medeniyeti yaratıcı bir süreklilik olarak kabul eden Yahya Kemal, *Süleymaniye’de Bayram Sabahı* başlıklı şiirinde, bu sürekliliği güzel bir şekilde ifade eder:

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvablı biri
Dinliyor vecd ile tekrar alınan Tekbiri,

“İzoik’in zaptından sonra Türk istilâsı İstanbul Boğazı’na kadar geldi. Sultan’ın ümerasından bazıları İzmit’i zaptettikten sonra ilerleyerek, Üsküdar’ı, Kadıköy’ü ve bütün Boğaziçi’nin Anadolu sahilindeki mevki almışlardı. Sultan bizzat İstanbul’un karşısına gelmiş ve servet ve sâ mân menbaı zannettiği bu şehrin muhteşem surlarını yakından temaşa etmişti. Sultan Süleyman, Boğaziçi sahillerinde gümrük daireleri tesis ettirmiş ve bunlar vasıtasıyla Boğaz’dan gelip geçen gemilerden vergi almağa başlamıştı” (Mükrimin Halil, *Anadolu’nun Fethi*, *Anadolu Mecmuası*, nr. 7, 1340, s. 268).

²⁵ Bu konferansın metni ilk defa Yahya Kemal Enstitüsü’nün neşrettiği *Aziz İstanbul* adlı kitapta basılmıştır. (İstanbul 1964, s. 14).

²⁶ Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1962, s. 45.

Ne kadar sâf idi siması bu mü'min neferin!
 Kimdi? Bânisi mi, mimârı mı, ulvî eserin,
 Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
 Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
 Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli
 Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
 Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
 Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz²⁷.

Yukarıki mısralarda şâir, an ile maziyi Mehmetçiğin şahsında birleştirmiş, onu Türk tarih ve milletinin sembolü olarak görmüştür.

Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu

mısraı, sadece şiirde bahis konusu olan neferi değil, Anadolu Türk tarihini de ifade eder. Burada Malazgirt, Anadolu'da başlayan Türk tarihinin çıkış noktası olarak alınmıştır. Ziya Gökalp'ta ise çıkış noktası nerede olduğu bilinmeyen Turan ile ne zaman yaşadığı bilinmeyen Oğuz Han'dır:

Rühunuzda bu gün kendi kendinizi tanıyan

Turan benim yurdum diyen birisi var: Oğuz Han!²⁸

Bü kısa araştırma ve karşılaştırma gösteriyor ki, Türk aydınları, Malazgirt Savaşı'nın mânasını, İstiklâl Savaşı esnasında idrâk etmişler, iki savaş arasında benzerlikler bulmuşlardır. Fakat onlar asırlar önce cereyan eden savaşı değerlendirirlerken, ona farklı zâviyelerden bakmışlardır.

Gökalp'a göre, Malazgirt savaşı ve onun kahramanı Alparslan, manevî kuvvetin maddî kuvvete galebesini, Türkün inandığı değerlerin üstünlüğünü ifade eder. Yahya Kemal'e göre, Malazgirt savaşı, Gökalp'ın ileri sürdüğü değerle beraber, başka bir değer taşır. O, Türk tarihinde yeni bir devrin başlangıcıdır. Malazgirt zaferinden sonra Türklük yeni bir vatanda, yeni tarihî şartlar altında, yeni bir hüviyet kazanır. Ziya Gökalp için Alparslan, ezeli ve ebedî Türk ruhunun sayısız tecellilerinden biridir. Başlangıç, coğrafyada değil, efsanede; maddede değil, ruhtadır.

²⁷ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 1000 Temel Eser Serisi 1969, s. 5.

²⁸ F. Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı I, Şiirler ve Halk Masalları*, s. 81.

Anadolu Mecmuası ile Yahya Kemal'e göre ruh, Zaman ve Mekân içinde şekil alır. İçinde yaşanan coğrafya ve tarih, milletlere ayrı bir şekil verir,

İki büyük Türk edebiyatçısı arasındaki düşünce ayrılığı, Hars, Tarih ve Coğrafya arasındaki münasebetin daha geniş planda ele alınmasını ve Türk tarih ve kültürünün mukayeseli olarak tetkik edilmesini gerektirir.